

EDUKACJA MUZEALNA W MUZEACH GÓRNOŚLĄSKICH NA WYBRANYCH PRZYKŁADACH

Michał Cieślak

Akdemia Ignatianum w Krakowie
ul. Kopernika 26 31-501 Kraków
cieslakhistoria@gmail.com

ABSTRAKT

Cel badań. Celem badań było przeanalizowanie ofert edukacyjnych wybranych muzeów pod kątem istniejącej podstawy programowej. Ponadto moim zamiarem jest próba odpowiedzi na pytanie, czym jest edukacja muzealna oraz zastanowienie się nad funkcją, jaką spełnia ona we współczesnym muzealnictwie oraz kulturze.

Metodologia. Przedmiotem badań była umieszczona na stronach internetowych oferta edukacyjna czterech muzeów górnośląskich. Przeanalizowałem 119 propozycji lekcji muzealnych, z czego wybrałem 21 przykładów, które zostały opisane w tym artykule. W swoich badaniach porównałem obowiązujące podstawy programowe dla szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z ofertą edukacyjną wybranych muzeów.

Wyniki. Na podstawie przeprowadzonej analizy ofert edukacyjnych wybranych muzeów górnośląskich należy stwierdzić, że posiadają one rozbudowaną ofertę edukacyjną, zarówno czasową, jak i stałą. W różnym stopniu propozycje danych muzeów odpowiadają podstawie programowej oraz celom, jakie stawia przed instytucjami edukacyjnymi i placówkami kultury edukacja regionalna.

Wnioski. Przebadana oferta, wybranych muzeów górnośląskich, wykazała różnorodność oferty edukacyjnej wykraczającej poza podstawę programową. Jednocześnie propozycje tematów odpowiadających podstawie programowej dotyczą podobnych zagadnień we wszystkich przebadanych muzeach. W załączonych opisach propozycji edukacyjnych zamieszczonych na stronach internetowych brak informacji czy dana lekcja realizuje podstawę programową. Należałoby przeprowadzić badania, mające wykazać jak w poszczególnych muzeach przedstawia się liczba uczestników zajęć edukacyjnych w stosunku do ogólnej frekwencji w muzeach. Wyniki takich badań statystycznych mogłyby udowodnić wzrastającą funkcję edukacyjną muzeów oraz pomóc w rozwoju tej dziedziny muzealnictwa, jaką jest edukacja muzealna.

Słowa kluczowe: muzeum, edukacja muzealna, lekcja muzealna, podstawa programowa, kultura

Museum education in Upper Silesian museums - case studies

ABSTRACT

Aim of the study. The aim of the study is to analyze the educational offerings of chosen museums for the existing core curriculum. In addition, my intention is to attempt to answer the question, what is museum's education and reflection on the function that museum's education fulfills in contemporary museums and culture.

Methodology. The subject of the study is the educational offer of four museums in Upper Silesia placed on their websites. I have analyzed 119 proposals of museum lessons, of which I have chosen 21 examples, which are described in this article. In my research I have compared the current core curriculum for primary, middle and secondary schools with an educational offer of chosen museums.

Results. Based on the analysis of educational offer of chosen Upper Silesia museums should be stated, that they have an extensive educational offer, both temporary and permanent. Museums proposals in varying degrees correspond to the core curriculum and the goals posed by the regional education to educational institutions and centers of culture.

Conclusions. Analyzed offer of chosen Upper Silesia museums shows the diversity of the educational offer that goes beyond the core curriculum. At the same time, proposals for topics corresponding to the core curriculum concern similar issues in all the surveyed museums. In attached descriptions of educational proposals posted on websites there is no information whether the lesson implements the core curriculum. A study showing in various museums, how the number of participants in educational activities is in relation to the overall turnout in museum, should be carry out. The results of such statistical surveys could prove to increasing educational functions of museums and help in the development of this field of museology, which is museum's education.

Key words: museum, museum's education, learning sessions, core curriculum, culture

WSTĘP

Edukacja muzealna stanowi obok wystaw stałych i czasowych jedną z najważniejszych części działalności muzeów. Lekcje muzealne, wykłady oraz warsztaty prowadzone są w większości istniejących na terenie Polski muzeów. Oferta edukacyjna skierowana do szkół zarówno podstawowych, gimnazjalnych, liceów, a nawet uczelni wyższych czy dorosłych może stanowić uzupełnienie istniejących w danych placówkach ekspozycji, wynikać z podstawy programowej czy z profilu danej placówki. Edukacja muzealna zyskuje na znaczeniu w szczególności w muzeach usytuowanych w miejscowościach, które nie cieszą się zbyt dużym powodzeniem na rynku turystycznym. Mała ilość turystów odwiedzających dane miasto rzutuje na niską frekwencję zwiedzających w muzeach. W takiej sytuacji jednym z najważniejszych adresatów oferty muzealnej stają się okoliczne szkoły.

Celem artykułu jest przeanalizowanie ofert edukacyjnych wybranych muzeów pod kątem istniejącej podstawy programowej. Ponadto moim zamiarem jest próba odpowiedzi na pytanie, czym jest edukacja muzealna oraz zastanowienie się nad funkcją, jaką spełnia ona we współczesnym muzealnictwie oraz kulturze. W analizach

odniosłem się m.in. do publikacji wydanej w Warszawie w 2012 r. przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz Muzeum Pałac w Wilanowie pt. *Edukacja Muzealna w Polsce. Sytuacja, kontekst, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce* (Szelaż, Grójec i Adamczyk, 2012), *Kodeksu Etyki ICOM dla Muzeów* (Kodeks Etyki ICOM dla Muzeów), a także z oferty edukacyjnej wybranych muzeów na Górnym Śląsku, m.in. Muzeum Historii Katowic oraz Muzeum w Gliwicach.

WYBRANE ZAGADNIENIA Z ZAKRESU MUZEALNICTWA

Omawiając temat „Edukacja muzealna w muzeach górnośląskich na wybranych przykładach”, niezbędne jest zapoznanie się przynajmniej w stopniu podstawowym z pewnymi definicjami z zakresu muzealnictwa, takimi jak: muzeum, muzealnik, czy edukacja muzealna. W dalszej części artykułu wskażę znaczenie wyżej wymienionych terminów. Według *Kodeksu Etyki ICOM*, muzeum -Museum (museum) – oznacza „trwale istniejącą instytucją, nienastawioną na osiągnięcie zysku, służącą społeczeństwu i jego rozwojowi, otwartą dla publiczności, która pozyskuje, konserwuje, udostępnia i wystawia w celu badawczym, edukacyjnym lub dla rozrywki materialne i niematerialne świadectwa ludzi oraz ich środowiska.” (Kodeks Etyki ICOM dla Muzeów, 2). Ponadto w dokumencie umieszczono m.in. informacje dotyczące tego, za co muzea są odpowiedzialne. Możemy tam przeczytać, że zarządzający muzeami są odpowiedzialni za ochronę oraz promowanie dziedzictwa naturalnego i kulturalnego (Kodeks Etyki ICOM dla Muzeów, 4).

W art.1 i 2 ustawy o muzeach z dnia 21 listopada 1996 r. możemy znaleźć definicję muzeum oraz cele, jakie ta instytucja powinna realizować. Możemy tam przeczytać m.in., że celem muzeum jest informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów oraz upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury. Jednym z celów muzeum oprócz gromadzenia, naukowego opracowywania zbiorów, wystawiennictwa jest również edukacja. Warto zwrócić uwagę, że ustawa umieszcza edukację na siódmym miejscu, wśród wymienionych dziesięciu celów, natomiast prowadzenie działalności wydawniczej na dziesiątym (Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 1997 Nr 5 poz. 24)). W rzeczywistości funkcja edukacyjna jest często traktowana w muzeach jako mniej istotna i prestiżowa w stosunku do wydawniczej, czy redaktorskiej. W mojej opinii jest jednak odwrotnie, ponieważ cel edukacyjny ma istotny wpływ na frekwencję w muzeum i na wychowanie kulturalne zwiedzających, w tym m.in. lokalnej społeczności.

Chcąc odnaleźć definicję edukacji muzealnej, badacz natrafia na pewien problem. W Kodeksie Etyki ICOM umieszczono wytyczną, zgodnie z którą na muzeach spoczywa obowiązek działalności edukacyjnej (Kodeks Etyki ICOM dla Muzeów, 13). Nie doszukamy się tam jednak konkretnej definicji „edukacji muzealnej”. Z Encyklopedii PWN dowiemy się, że termin „edukacja” pochodzący z łac. *educatio* oznacza wychowanie i kształcenie (Encyklopedia PWN, 2017). Można postawić tezę, że edukacja muzealna oznacza proces kształcenia i wychowania mający się odbywać w muzeum lub formę kształcenia i wychowania realizowaną przez muzeum. W książce *Edukacja Muzealna w Polsce. Sytuacja, kontekst, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce*, próbowano odpowiedzieć na pytanie, czym jest „edukacja muzealna” i jak ją

rozumieją sami muzealnicy, jednak nie uzyskano jednoznacznej odpowiedzi. Autorzy publikacji w badaniach posłużyli się m.in. ankietami skierowanymi do muzealników. Oto niektóre z opinii przedstawione w książce: „Muzeum to placówka gromadząca, opracowująca i katalogująca. Jej zadaniem jest udostępnianie zbiorów publiczności. W tym zawiera się właśnie edukacja”, „(...) można powiedzieć, że muzeum to przede wszystkim edukacja. Oczywiście jest gromadzenie, katalogowanie zbiorów itp., ale edukacja jest najważniejsza”, „Instytucja kultury, która powinna edukować społeczność, dlatego poza wystawami czy wydawnictwami są inne działania (...)” (Szelaąg, Grójec i Adamczyk, 2012, 30). Warto zauważyć, że powyższe definicje określają nie samą edukację, ale jej rolę i miejsce w muzeum. Autorzy publikacji *Edukacja Muzealna w Polsce. Sytuacja, kontekst, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce*. poprzez pytania do muzealników próbowali odnaleźć odpowiedź na pytanie „jakie są cele edukacji muzealnej”. Odpowiedzi również nie były jednoznaczne, oto niektóre z nich: „zdobycie szerokiej wiedzy o świecie”, „zdobycie wiedzy na temat przedmiotów i zjawisk, które prezentowane są w ramach kolekcji muzealnej”, „wyszkolenie postaw odbiorców zainteresowanych np. sztuką, lokalnym dziedzictwem kulturowym, nauką itp.” (Szelaąg, Grójec i Adamczyk, 2012, 39). Warto podkreślić, że autorzy sami wskazują na problem jednoznacznego określenia, czym jest edukacja muzealna i jakie miejsce zajmuje w muzeum. Jest to o tyle istotne, że problem ów występuje często w środowisku samych polskich muzealników. Próbę odpowiedzi na to, czym jest edukacja muzealna, możemy dostrzec w opracowaniu Ireny Wojnar pt.: *Muzeum czyli trwanie obecności* (Wojnar, 1991). Autorka odnosi się w niej do Alfreda Lichtwarka (1852-1914), dyrektora hamburskiej Kunsthalle, ale przede wszystkim historyka sztuki i edukatora. Wojnar uważa, że Lichtwark zarysował podstawy pedagogiki muzealnej i to z nim należy wiązać jej początki. Ów historyk sztuki chciał podwyższyć ogólny poziom kultury estetycznej w społeczeństwie jak również poziom estetyzacji otoczenia i produkcji (Wojnar, 1991).

Warto w tym miejscu zauważyć, że edukacja w muzeum nie jest wymysłem nowożytności. Już w starożytnym *museion* istniały formy zajęć dydaktycznych czy nawet badań naukowych. Przykładem jest muzejon w Aleksandrii, prawdopodobnie posiadający ogród botaniczny i zoologiczny, pracownię chirurgiczną, pracownię astronomiczną oraz okazałą bibliotekę, w której zgromadzono ok. 400 000 zwojów (Żygulski, 1982).

Powrót do idei muzealnictwa i edukowania społeczeństwa m.in. poprzez udostępnianie zbiorów sztuki należy wiązać w Europie z Włochami. W okresie renesansu i baroku wśród bogatej arystokracji popularne było kolekcjonerstwo. Jednym z przykładów mecenasów sztuki, którzy zapisali się dla kultury europejskiej był ród Medyceuszy. Przykładem jest Cosma I Młodszy, który zlecił Giorgio Vasariemu zaprojektowanie budynku jednego z najstarszych istniejących do dnia dzisiejszego muzeów w Europie – Galerii Uffizi. Uffizi („urzędy”) miały pomieścić biura trzynastu ministrów rodu, jednak w 1581 r. Bernardo Buontalenti zaproponował przekształcenie górnej loggi w muzeum medycejskie, w którym na niespotykaną dotychczas skalę udostępniono dla społeczeństwa kolekcje zgromadzone przez książęcy ród z Florencji (Żygulski, 1982, 12). Celami, które przyświecały Medyceuszom, którzy tworzyli swoje pałace-muzea były najprawdopodobniej ambicja polityczna, duma i patrio-

tyzm (Żygulski, 1982, 12), jednakże należy dodać do tego także chęć udostępnienia skarbów sztuki, literatury i rzemiosła współczesnym im ludziom ze świata kultury. Świadczy o tym chociażby mecenas Wawrzyńca Wspaniałego, dla którego miał okazję tworzyć Michał Anioł. Trudno twierdzić, że Medyceusze mieli jakiś zorganizowany plan edukacyjny, ale czy nie zaliczylibyśmy świadomego udostępnienia zgromadzonych kolekcji dla społeczeństwa, a przede wszystkim ludzi kultury do pewnej formy edukacji?

Rozwój pedagogiki muzealnej, jaki nastąpił na przełomie XIX i XX w., zaowocował tym, że w większych muzeach zaczęto tworzyć tzw. służby oświatowe. Na początku XX w. również w Polsce nastąpił rozwój edukacji muzealnej. W 1913 r. ukazała się publikacja Tadeusza Szydłowskiego *Muzeum jako czynnik oświatowy*. Szydłowski usiłował wykazać rolę muzeum w pobudzaniu umysłowej ruchliwości uczniów. Przeciwstawiał edukację muzealną w stosunku do biernych metod kształcenia w szkołach. Jednocześnie stawiał postulat, aby ekspozycje muzealne były tworzone z myślą o kształceniu, a więc aby przyświecała im idea edukowania zwiedzających. Szydłowski uważał, że cel edukacyjny muzeów powinien być realizowany przede wszystkim ze względu na młodzież, która w muzeach techniki powinna wzbogacać i rozszerzać swoją wiedzę, natomiast w muzeach sztuki pogłębiać swoją wrażliwość estetyczną (Wojnar, 1991). Od czasu publikacji Szydłowskiego minęło ponad sto lat, jednak te słowa są nadal aktualne. Jednym z celów muzeów od zawsze było edukowanie społeczeństwa, a nie tylko magazynowanie kolejnych zbiorów i ich naukowe opracowanie. Należy pamiętać, że muzea mają istotne znaczenie dla kultury danego miasta, regionu, czy kraju. Nie są jedynie magazynami, archiwami, czy ośrodkami badań naukowych, ale spełniają również istotną funkcję kulturalną i edukacyjną.

Irena Wojnar postawiła interesującą i trafną tezę, która w drugim dziesięcioleciu XXI wieku nadal jest aktualna. W swoich rozważaniach odniosła się do idei „Muzea – uniwersytetami kultury”, która narodziła się w latach sześćdziesiątych ubiegłego stulecia. Według Wojnar edukacja muzealna nie powinna być wyłącznie pedagogiką szkolną, ale raczej zespołem propozycji skierowanych do całego społeczeństwa. Autorka uważa, że muzealne spotkania ze sztuką, powinny się stać spotkaniami z osiągnięciami kultury, a muzeum powinno być jednocześnie niekonwencjonalną szkołą zdobywania zintegrowanej wiedzy osobistej, wrażliwości i doświadczeń, które wzbogacają osobowość człowieka (Wojnar, 1991) odwiedzającego muzeum, czy też uczestniczącego w zajęciach muzealnych.

W książce *Muzeum, czyli trwanie obecności* autorka umieściła również teksty wybrane, które omawiają różne tematy z zakresu muzealnictwa. Omawiając temat związany z edukacją muzealną, warto zwrócić uwagę m.in. na tekst Michała Walickiego *Společno-wychowawcza i oświatowa rola muzeów humanistycznych* (Wojnar, 1991). Walicki próbuje odpowiedzieć na kilka pytań związanych z ideą prowadzenia edukacji w muzeach, m.in. czy koniecznym jest istnienie muzeów dla szkoły? Do jakiego celu i dla jakich uczniów muzea mogą okazać się użyteczne? Autor uważa, że aby uzyskać odpowiedź muzeom powinny przyświecać konkretne cele związane z pedagogiką, a mianowicie: a) nauka i nauczanie, b) wychowanie, c) popularyzacja. Ponadto M. Walicki wytycza konkretne założenia współpracy muzeów ze szkołami. Uważa mianowicie, że muzeum powinno zapewnić nauczycielowi warunki niezbędne do za-

pewnienia młodzieży większej skali doświadczeń i przeżyć związanych z aktualnymi tematami, dzięki czemu bardziej zrozumiały stanie się wpływ faktów historycznych. Ponadto Walicki uważa, że muzeum powinno zmierzać do wdrożenia młodzieży do zrozumienia wartości eksponatów, dzięki czemu wzrośnie prawdopodobieństwo, że dana osoba wróci do muzeum w przyszłości. Muzeum powinno zatem zmierzać do wyrobienia w umyśle młodego zwiedzającego czegoś na kształt samodzielnej orientacji i twórczego zainteresowania historycznymi procesami. Edukacja muzealna oraz współpraca muzeów ze szkołami powinna zmierzać do organizowania odpowiednio poinformowanych wycieczek szkolnych, których wizyta w muzeum będzie miała związek z aktualnie przerabianymi tematami w szkole. Ponadto muzea powinny urządzać wykłady z zakresu historii sztuki, kultury materialnej i duchowej, czy cywilizacji, a także organizować dyskusje oraz gry muzealne i kursy, np. kursy rysunku (Wojnar, 1991). Warto zwrócić uwagę, że M. Walicki pisał swój tekst w latach 1933–1934, a mimo to jego uwagi i postulaty dotyczące realizowania edukacji muzealnej są nadal aktualne. W szczególności te słowa dotyczą muzeów miejskich usytuowanych w miejscowościach o małym ruchu turystycznym, gdzie odbiorcami wystaw, publikacji oraz oferty edukacyjnej jest przede wszystkim lokalna społeczność. W związku z tym muzea powinny tak konstruować swoją ofertę wystawienniczą oraz edukacyjną, aby zachęcić ludzi, zarówno tych dorosłych jak i młodzież szkolną, do ponownego odwiedzenia muzeum. Jest to o tyle istotne, że efektem odpowiednio skierowanej oferty jest frekwencja w danej instytucji.

EDUKACJA MUZEALNA W MUZEUM HISTORII KATOWIC (MHK)

Lekcje muzealne dostępne w Muzeum Historii Katowic (Muzeum Historii Katowic, 2017) w 2016 r. dzielą się na historię Katowic i Śląska, etnografię, kulturę mieszczańską oraz sztukę. Ponadto w ofercie edukacyjnej MHK znajdują się zajęcia warsztatowe i wykłady „Spotkania z historią”.

Przykładem zajęć prowadzonych w MHK zgodnych z podstawą programową jest lekcja „Miasto przemysłowe” (szkoła podstawowa klasy IV - VI). Lekcja omawia okres rewolucji przemysłowej w XVIII i XIX w., która zmieniła charakter Górnego Śląska. Uczniowie na przykładzie Katowic poznają historię rozwoju przemysłu i dowiedzą się o jego wpływie na rozwój miasta. Na lekcji omawiane są także nowe technologie, które się w tym okresie pojawiły, a więc przede wszystkim maszyna parowa, kolej, silnik elektryczny czy telegraf. Na lekcji wykorzystywane są m.in. takie środki dydaktyczne jak materiał ikonograficzny, mapy i teksty źródłowe (Muzeum Historii Katowic, 2017). Lekcja „Miasto przemysłowe” jest zgodna z podstawą programową dla szkół podstawowych z zakresu Historia i Społeczeństwo. Realizuje ona lekcję zawartą w podstawie programowej „Miasto przemysłowe” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2017).

Przykładem kolejnych zajęć jest lekcja „Rozwój cywilizacji przemysłowej” dla gimnazjum. Podczas tej lekcji muzealnej uczniowie mają okazję dowiedzieć się o wpływie rewolucji przemysłowej i powstałych w tym okresie technologii i wynalazków na społeczeństwo w XIX w. Na lekcji wykorzystywane są m.in. takie środki dydaktyczne jak źródła pisane, ikonograficzne i statystyczne (Muzeum Historii Katowic, 2017).

Lekcja „Rozwój cywilizacji przemysłowej” jest zgodna z podstawą programową dla szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Lekcja realizuje zamieszczony w podstawie programowej temat „Rozwój cywilizacji przemysłowej” umieszczony na III etapie nauczania (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, 2017, 131).

Podczas lekcji „Gospodarka kapitalistyczna w XIX w.” uczniowie mogą poznać proces industrializacji na przykładzie Katowic oraz innych miast województwa śląskiego z podkreśleniem znaczenia przemysłu wydobywczego i hutniczego. Podczas lekcji zostają również omówione najważniejsze przedsiębiorstwa przemysłowe na Górnym Śląsku oraz osoby, które się przyczyniły w tym okresie do rozwoju przemysłu. Lekcja realizuje zamieszczony w podstawie programowej „Rozwój cywilizacji przemysłowej” umieszczony w III etapie nauczania (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, 2017, 131).

Na lekcji „Okoliczności nadania Katowicom praw miejskich” uczniowie poznają historię przemiany Katowic ze wsi w miasto, która nastąpiła w XIX w. Podczas zajęć uczestnicy zapoznają się z postaciami, które miały wpływ na tę przemianę a więc m.in. z Franzem von Wincklerem, Friedrichem Wilhelmem Grundmannem i Richardem Holtze.

Lekcja uzupełnia zamieszczony w podstawie programowej temat „Europa i Stany Zjednoczone w epoce rewolucji przemysłowej” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, 2017, 142).

Na lekcji „Z dziejów Bogucic” uczniowie poznają historię dzisiejszej dzielnicy Katowic – Bogucic od poł. XIV w. do współczesności. Lekcja jest zgodna z podstawą programową dla szkół podstawowych i realizuje temat „Mała Ojczyzna” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2017, 37).

Lekcja „Autonomia województwa śląskiego” jest kierowana do szkół ponadgimnazjalnych. Na zajęciach uczniowie poznają genezę powstania Autonomicznego Województwa Śląskiego oraz jego funkcjonowanie w okresie od 1922 do 1939 r. Lekcja jest zgodna z podstawą programową dla szkół podstawowych i realizuje temat „Odbudowa niepodległości i życie polityczne II Rzeczypospolitej” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2017, 37) oraz „II Rzeczypospolita. Społeczeństwo, gospodarka, kultura” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2017, 37).

Oprócz lekcji muzealnych MHK oferuje także zajęcia warsztatowe oraz wykłady. Ponadto MHK wydało trzy foldery informacyjne poświęcone zajęciom edukacyjnym w muzeum: *W dawnym atelier fotograficznym. Warsztaty dla uczniów*, *Archeologia w fotografii. Podróż w czasie*. oraz *Lekcje muzealne dla uczniów*.

EDUKACJA MUZEALNA W MUZEUM W GLIWICACH

Na stronie www: <http://www.muzeum.gliwice.pl> w zakładce Edukacja znajduje się oferta edukacyjna proponowana przez Muzeum w Gliwicach. Skierowana jest ona do szkół (Oferta stała, Dla Nauczycieli, Oferta czasowa, projekty edukacyjne), rodzin i seniorów. Ponadto wyszczególniona jest propozycja wykładów: *Dziwny jest ten Śląsk*, *Wokół Technopolu*, *Judaizm i chrześcijaństwo*, *Podwieczorki muzyczne*.

Warta uwagi jest oferta skierowana dla nauczycieli, która zawiera takie propozycje, jak: „Warsztaty dla nauczycieli w Willi Caro!”, „Materiały do pobrania – warsztaty Mój Superbohater” oraz „Lekcje z komiksem” (Muzeum w Gliwicach, 2017). Na stronie występuje jednak problem techniczny, ponieważ po wybraniu zamieszczonego materiału do pobrania przekierowuje nas na główną stronę i pojawia się komunikat „Strony nie znaleziono”.

Lekcje muzealne oferowane przez Muzeum w Gliwicach umieszczone są w zakładce „Oferta Stała”. Na podstronie zwraca uwagę podział lekcji zgodnie z tematyką, a więc: „Spotkania z Historią”, „Spotkania z Historią w Radiostacji”, „Spotkania z Archeologią”, „Spotkania z Historią Sztuki”, „Spotkania z Rzemiosłem Artystycznym”, „Spotkania z Filozofią czyli Szkoło Rozumienia”. Ponadto muzeum zadbało o podział tematów zajęć zgodnie z etapami nauczania, a zatem pogrupowano zajęcia zgodnie z etapami: przedszkole szkoła podstawowa, szkoła podstawowa, szkoła podstawowa i gimnazjum, Szkoła ponadgimnazjalna oraz dla uczniów na wszystkich poziomach nauczania (Muzeum w Gliwicach, 2017).

Przykładem lekcji oferowanej przez Muzeum w Gliwicach, która realizuje temat zgodny z podstawą programową, są zajęcia „Gliwice na przestrzeni dziejów” przeznaczone dla uczniów szkoły podstawowej. Na lekcji uczniowie poznają historię Gliwic od momentu nadania praw miejskich po okres II wojny światowej. Na lekcji wykorzystywane są multimedia. Zajęcia jest zgodna z podstawą programową dla szkół podstawowych i realizują temat „Mała Ojczyzna” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2017, 37).

Na lekcji „Starożytny Egipt” przeznaczonej dla szkoły podstawowej uczniowie poznają historię Egiptu w zarysie, oraz niektóre zagadnienia z nim związane takie jak faraon, piramida, hieroglify. Na zajęciach wykorzystywana jest prezentacja multimedialna. Lekcja jest częściowo zgodna z podstawą programową dla szkół podstawowych. Może być traktowana jako uzupełnienie tematu „Fundamenty Europy” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2017, 37).

Lekcja „Życie codzienne w średniowiecznych Gliwicach” jest kierowana do uczniów szkoły podstawowej i gimnazjum. Na zajęciach uczniowie dowiedzą się jak wyglądało życie codzienne w średniowiecznym mieście na przykładzie Gliwic. Uczestnicy dowiedzą się, jaka była moda w średniowieczu, jak wyglądały domy i jakie uprawiano zawody. Lekcja jest zgodna z podstawą programową dla szkół podstawowych i realizuje temat „Mieszczanie” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2017, 39).

Temat „Industrializacja Górnego Śląska w XIX wieku” przeznaczony jest dla szkoły ponadgimnazjalnej. Na lekcji uczniowie mają okazję poznać zmiany, jakie zaszły na Śląsku po 1742 r., a więc po przejęciu przez Prusy. Uczestnicy dowiedzą się o przemianach, jakie nastąpiły w przemyśle i społeczeństwie na skutek industrializacji. Lekcja jest zgodna z podstawą programową dla szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Zajęcia realizują zamieszczony w podstawie programowej „Rozwój cywilizacji przemysłowej” umieszczoną w III etapie nauczania (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, 2017, 131).

Lekcja „Okres Powstań i Plebiscytu w Gliwicach” kierowana jest do szkoły ponadgimnazjalnej. Uczestnicy zajęć poznają historię Gliwic i powiatu gliwicko-toszeckiego

w pierwszych latach po I wojnie światowej. W szczególności omówiona jest sytuacja społeczno-polityczna na tym terenie, działalność polskiego ruchu narodowego oraz działania niemieckich sił zbrojnych. Na lekcji omówione są wydarzenia okresu powstań śląskich i plebiscytu na terenie miasta i powiatu gliwicko-toszeckiego. Temat jest zgodny z podstawą programową dla szkół podstawowych i realizuje temat „Odbudowa niepodległości i życie polityczne II Rzeczypospolitej” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, 2017, 144).

Lekcja „Powstania i Plebiscyt na Górnym Śląsku 1919-1921” przeznaczony jest dla szkoły ponadgimnazjalnej. Na zajęciach omawiany jest okres powstań śląskich i plebiscytu na Górnym Śląsku. Na zajęciach uczniowie poznają chronologię wydarzeń trzech powstań śląskich z uwzględnieniem sytuacji w Gliwicach oraz w powiecie gliwicko-toszeckim. Lekcja jest zgodna z podstawą programową dla szkół podstawowych i realizuje temat „Odbudowa niepodległości i życie polityczne II Rzeczypospolitej” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, 2017, 144).

Lekcja „Gliwice w okresie Republiki Weimarskiej i Trzeciej Rzeszy 1918-1945” dla szkół ponadgimnazjalnych. Na zajęciach uczniowie mają okazję zapoznać się z historią miasta w okresie Republiki Weimarskiej i Trzeciej Rzeszy. Gliwice, będące centrum górnośląskiego przemysłu ciężkiego, pełniły w tym okresie ważną rolę administracyjną. Uczestnicy dowiedzą się również o zmianach urbanistycznych w tym czasie.

Zajęcia realizują temat zgodny z podstawą programową dla szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Lekcja jest uzupełnieniem zamieszczonych w podstawie programowej tematów: „Europa i świat między wojnami. Społeczeństwo, gospodarka, kultura” oraz „Europa i świat podczas II wojny światowej” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, 2017, 143-144)

Muzeum w Gliwicach posiada również bogatą propozycję wykładów oraz ofertę czasową, które również stanowią uzupełnienie tematów zawartych w podstawach programowych dla szkół.

Z tematów zamieszczonych w ofercie czasowej (Muzeum w Gliwicach, 2017), które odpowiadają podstawie programowej, warto wymienić takie jak: „Polskie symbole narodowe – zajęcia dla najmłodszych z okazji Święta Niepodległości”, która to lekcja realizuje temat podstawy programowej dla szkół podstawowych „Odrodzenie państwa polskiego” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2017, 41) oraz „Jesień z archeologią – Ludność kultury łużyckiej – pierwsi górnośląscy metalurdzy”. Druga lekcja stanowi uzupełnienie tematu podstawy programowej dla szkół podstawowych „Fundamenty Europy” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2017, 38).

Muzeum w Gliwicach wydało ponadto broszurę „Dla szkoły!”, w której zamieszczono aktualną ofertę edukacyjną oraz realizowane przez muzeum projekty np. projekt „Kibicujemy emocjom” wyróżniony przez Marszałka Województwa Śląskiego w konkursie Wydarzenie Muzealne 2013 r. (Dla szkoły!, 2016), czy „Jak dziecko do obrazu” wyróżniony przez Marszałka Województwa Śląskiego w konkursie Wydarzenie Muzealne 2015 r. (Dla szkoły!, 2016).

EDUKACJA MUZEALNA W MUZEUM W CHORZOWIE

Oferta edukacyjna Muzeum w Chorzowie jest mniej rozbudowana w porównaniu z Muzeum Historii Katowic oraz Muzeum w Gliwicach. Jest to muzeum mniejsze i dysponujące mniejszymi środkami finansowymi, niemniej jednak i tam można znaleźć pewne nawiązania do obowiązującej podstawy programowej.

Na stronie [www http://www.muzeum.chorzow.pl](http://www.muzeum.chorzow.pl) Muzeum w Chorzowie, w zakładce Lekcje i zajęcia muzealne (Muzeum w Chorzowie, 2017) zobaczymy zajęcia czasowe i stałą ofertę zajęć muzealnych. Zamieszczona na stronie internetowej oferta edukacyjna nie posiada podziału na lekcje dostosowane do konkretnego etapu nauczania, np. szkoły podstawowej czy ponadgimnazjalnej.

Przykładem lekcji muzealnej zgodnej z podstawą programową są zajęcia „Godło czy logo?”. Na lekcji uczniowie dowiedzą się o zmianach, jakie zachodziły w poszczególnych herbach czy w polskim godle oraz o genezie tych zmian na tle historycznym. Uczestnicy poznają również różnicę między herbem, godłem, a współczesnym logiem.

Lekcja może stanowić uzupełnienie tematu „Społeczeństwo średniowiecznej Europy” zamieszczonego w podstawie programowej dla szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, 2017, 128).

Na zajęciach „Chorzów dawniej i dziś” uczniowie poznają zarys historii Chorzowa. Dowiedzą się również o zmianach urbanistycznych na terenie miasta. Lekcja jest zgodna z podstawą programową dla szkół podstawowych i realizuje temat „Mała Ojczyzna” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2017, 37).

Na lekcji „Moje miasto - moja dzielnica” uczniowie mają okazję poznać historię wybranej dzielnicy Chorzowa na tle historii miasta i regionu. Zajęcia realizują temat „Mała Ojczyzna” z podstawy programowej dla szkół podstawowych (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2017, 37).

EDUKACJA W MUZEUM W RYBNIKU

Oferta edukacyjna Muzeum w Rybniku jest zamieszczona na stronie [www http://www.muzeum.rybnik.pl](http://www.muzeum.rybnik.pl) w zakładce Zwiedzanie i edukacja. Oferta jest rozbudowana i przejrzysta, posiada podział na lekcje muzealne skierowane do: przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych. Ponadto oferta edukacyjna Muzeum w Rybniku zawiera także propozycję wykładów.

Przykładem lekcji muzealnych wchodzących w zakres podstawy programowej lub edukacji regionalnej (Muzeum w Rybniku, 2017) są „Początki Rybnika” przeznaczone dla szkoły podstawowej. Na zajęciach uczniowie zapoznają się z genezą powstania Rybnika. Lekcja jest zgodna z podstawą programową dla szkół podstawowych i realizuje temat „Mała Ojczyzna” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2017, 37).

Na zajęciach „Powstańców zaciągają” dla szkół ponadgimnazjalnych uczniowie poznają historię okresu powstań śląskich i plebiscytu górnośląskiego w zarysie. Lekcja jest zgodna z podstawą programową dla szkół podstawowych i realizuje temat „Od-

budowa niepodległości i życie polityczne II Rzeczypospolitej” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, 2017, 144).

Na lekcji „Rybnicki Okręg Węglowy” dla szkół ponadgimnazjalnych uczniowie poznają historię Rybnika będącego centrum Rybnickiego Okręgu Węglowego. Lekcja jest zgodna z podstawą programową dla szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Zajęcia realizują i uzupełniają zamieszczony w podstawie programowej temat „Polska w systemie komunistycznym” umieszczonej w III etapie nauczania (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, 2017, 136).

Na lekcji „W cieniu maszyny parowej” dla uczniów szkoły ponadgimnazjalnej uczestnicy mają okazję poznać wydarzenia związane z okresem rewolucji przemysłowej ze szczególnym uwzględnieniem Rybnika i powiatu rybnickiego. Lekcja jest zgodna z podstawą programową dla szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Na zajęciach realizowany jest temat zamieszczony w podstawie programowej „Rozwój cywilizacji przemysłowej” umieszczonej w III etapie nauczania (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, 2017, 131).

Na zajęciach o temacie „Moja miejscowość w historii Górnego Śląska” uczniowie poznają historię Rybnika w zarysie. Lekcja jest zgodna z podstawą programową dla szkół podstawowych i realizuje temat „Mała Ojczyzna” (Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, 2017).

KONKLUZJA

Na podstawie przeprowadzonej analizy ofert edukacyjnych wybranych muzeów górnośląskich należy stwierdzić, że posiadają one rozbudowaną ofertę edukacyjną, zarówno czasową, jak i stałą. W różnym stopniu propozycje danych muzeów odpowiadają podstawie programowej oraz celom, jakie stawia przed instytucjami edukacyjnymi i placówkami kultury edukacja regionalna.

W załączonych opisach propozycji edukacyjnych zamieszczonych na stronach internetowych brak informacji czy dana lekcja realizuje podstawę programową. Taka informacja mogłaby okazać się pomocna w podjęciu decyzji o wizycie w muzeum danej grupy szkolnej. Pomocne w zaprezentowaniu swojej oferty edukacyjnej są także przykłady stosowanych środków dydaktycznych, a także fotografie z przeprowadzonych już zajęć. Muzeum w Chorzowie, czy Muzeum w Rybniku nie zamieściły tych informacji.

Poszczególne muzea w różnym stopniu potrafią też wykorzystać możliwości nowoczesnych technologii, które da się zastosować na stronach internetowych. Muzeum w Gliwicach jest przykładem bardzo dobrego zaprezentowania swojej oferty edukacyjnej. Na tej stronie znajdują się pliki do pobrania (choć obecnie podczas próby pobrania pliku następuje przekierowanie użytkownika na stronę startową), ale również istnieje możliwość umieszczenia posta z daną lekcją, czy ofertą na portalu społecznościowym takim jak Facebook czy Twitter. Istnieje również możliwość wysłania maila z daną propozycją edukacyjną. Natomiast Muzeum w Chorzowie posiada ubogą stronę internetową pozbawioną jakichkolwiek dodatkowych informacji o zajęciach, poza możliwością pobrania ulotki edukacyjnej w formacie jpg.

Na przykładzie Muzeum Historii Katowic oraz Muzeum w Gliwicach widoczny jest duży udział uczestników zajęć edukacyjnych w stosunku do ogólnej frekwencji w muzeum.

W MHK w 2014 r. w zajęciach edukacyjnych wzięło udział 5906 osoby, gdzie ogólna liczba zwiedzających wystawy muzealne prezentowane w budynkach należących do muzeum, jak i eksponowane w innych instytucjach kultury zobaczyło 23 120 osób. W MHK w 2015 r. (Sprawozdanie z działalności edukacyjnej w Muzeum Historii Katowic za rok 2014, 2015). W zajęciach edukacyjnych wzięły udział 5 823 osoby, gdzie ogólna liczba zwiedzających wystawy muzealne, prezentowane w budynkach należących do muzeum, jak i eksponowane w innych instytucjach kultury zobaczyło 38 325 osób (Sprawozdanie z działalności edukacyjnej w Muzeum Historii Katowic za rok 2015, 2016).

Wzrastającą liczbę biorących udział w zajęciach edukacyjnych w stosunku do ogólnej liczby zwiedzających muzeów wykazuje Muzeum w Gliwicach. W 2012 r. ogólna liczba zwiedzających w muzeum wyniosła 40 497 osób, z czego korzystających z oferty edukacyjnej było 8 501, co stanowiło ok. 20% odwiedzających. W 2013 r. ogólna liczba zwiedzających w muzeum wyniosła 41 675 osób, z czego korzystających z oferty edukacyjnej było 13 166, co stanowiło ok 31% odwiedzających. W 2014 r. ogólna liczba zwiedzających w muzeum wyniosła 48 340 osób, z czego korzystających z oferty edukacyjnej było 18 205, co stanowiło ok 38% odwiedzających. W 2015 r. ogólna liczba zwiedzających w muzeum wyniosła 48 232 osób, z czego korzystających z oferty edukacyjnej było 18 739, co stanowiło ok 39% odwiedzających (Chudyba, 2016).

Na przedstawionych wyżej przykładach, można zauważyć, że występuje tendencja rosnąca pod kątem korzystania z oferty edukacyjnej w muzeach. Ten artykuł jest jedynie wstępem do szerszych badań poświęconych wzrastającej roli funkcji edukacyjnej w muzeum. Na przytoczonych w artykule przykładach widoczne jest, że rola edukacji muzealnej w stosunku do innych, ustawowych celów muzeum rośnie. Wpływ na frekwencję ma również przygotowanie oferty edukacyjnej zarówno w Muzeum Historii Katowic, jak i Muzeum w Gliwicach.

Niniejszy artykuł jest również bazą wyjściową do przeprowadzenia badań, jak w poszczególnych muzeach przedstawia się liczba uczestników zajęć edukacyjnych w stosunku do ogólnej frekwencji w muzeach. Wyniki takich badań statystycznych mogłyby udowodnić wzrastającą funkcję edukacyjną muzeów oraz pomóc w rozwoju tej dziedziny muzealnictwa, jaką jest edukacja muzealna.

Należałoby się także zastanowić nad opracowaniem wspólnego systemu konstruowania i realizowania ofert edukacyjnych w muzeach zarówno pod kątem kompetencji, jakie powinien posiadać edukator, stosowanych środków dydaktycznych i konstruowaniu samej oferty edukacyjnej. W muzeach stosuje się podobne rozwiązania, jeśli chodzi o budowanie oferty edukacyjnej, zatem: lekcje muzealne, wykłady oraz warsztaty dla dzieci i młodzieży. Można to wykorzystać i rozwinąć, aby w rezultacie opracować ogólne wytyczne dla edukacji muzealnej. Odebrałoby to argument tym, którzy uważają edukatorów muzealnych za zespół praktyków a nie specjalistów w swojej dziedzinie. Załącznikiem takiej dyskusji z pewnością jest publikacja *Edukacja Muzealna w Polsce. Sytuacja, kontekst, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce*, jak i strona internetowa Portal Edukacji Muzealnej (Forum Edukatorów Muzealnych, 2017).

W mojej opinii edukacja muzealna jest pod względem merytorycznym i dydaktycznym uzupełnieniem, a nawet dopełnieniem oferty muzeów. Opracowane lekcje muzealne są projektami autorskimi i są wielokrotnie podparte specjalistyczną wiedzą z danej dziedziny takiej jak historia, historia sztuki, etnologia itd.

Ponadto, edukacja muzealna stanowi istotne uzupełnienie dla programów szkolnych, ponieważ placówki muzealne dysponują środkami niedostępnymi w szkołach. Współpraca pomiędzy szkołami, a muzeami może być zatem cenna nie tylko dla danej szkoły, czy muzeum, ale również dla uczniów.

Warto również zauważyć, że edukacja muzealna realizuje postulaty edukacji regionalnej, pod pojęciem której rozumiem pewien proces kształcenia oraz kształtowania tożsamości wśród mieszkańców danego regionu, którzy czują się związani ze swoim regionem i jego kulturą (Wróbel, 2017).

Edukacja w muzeach spełnia funkcję kulturoznawczą. Edukator muzealny ma możliwość poszerzenia wiedzy danej osoby, dziecka czy dorosłego, na temat kultury i historii danego regionu. Wizyta na lekcji muzealnej, wykładzie czy udział w warsztacie powinny poskutkować poszerzeniem wiedzy oraz rozwinięciem zainteresowań danej osoby na temat historii, historii sztuki i kultury kraju oraz regionu.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Chudyba, E. (2016). *Działalność edukacyjna dla dzieci. Zestawienie danych frekwencyjnych 2012-2015*. Gliwice : Muzeum w Gliwicach.
- [2] *Dla szkoły!* (2016). Gliwice: Muzeum w Gliwicach.
- [3] *Encyklopedia PWN*. (2017, luty 3). Pobrano z lokalizacji <http://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/edukacja.html>
- [4] *Forum Edukatorów Muzealnych*. (2017, styczeń 7). Pobrano z lokalizacji <http://edukacjamuzealna.pl>
- [5] *Internetowy System Aktów Prawnych*. (2017, luty 3). Pobrano luty 4, 2017 z lokalizacji Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 1997 Nr 5 poz. 24): <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970050024>
- [6] Kodeks Etyki ICOM dla Muzeów. (brak daty). 2.
- [7] *Muzeum Historii Katowic*. (2017, styczeń 7). Pobrano z lokalizacji Lekcje muzealne: <http://www.mhk.katowice.pl/index.php/edukacja/lekcje-muzealne>
- [8] *Muzeum w Chorzowie*. (2017, styczeń 7). Pobrano z lokalizacji Lekcje muzealne: <http://www.muzeum.chorzow.pl>
- [9] *Muzeum w Gliwicach*. (2017, styczeń 7). Pobrano z lokalizacji <http://www.muzeum.gliwice.pl/1edukacja/dla-nauczycieli>
- [10] *Muzeum w Rybniku*. (2017, styczeń 7). Pobrano z lokalizacji <http://www.muzeum.rybnik.pl/pl/21,lekcje-muzealne.html>
- [11] *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych*. (2017, luty 03). Pobrano z lokalizacji http://www.zsr-czartajew.pl/start/rok_szkolny2016_17/podstawa_programowa.pdf
- [12] *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych*. (2017, luty 3). Pobrano luty 4, 2017 z lokalizacji https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2014/08/zalacznik_2.pdf
- [13] (2015). *Sprawozdanie z działalności edukacyjnej w Muzeum Historii Katowic za rok 2014*. Katowice: Muzeum Historii Katowic.
- [14] (2016). *Sprawozdanie z działalności edukacyjnej w Muzeum Historii Katowic za rok 2015*. Katowice: Muzeum Historii Katowic .
- [15] Szelaąg, M., Grójec, P. i Adamczyk, P. (2012). *Edukacja Muzealna w Polsce. Sytuacja, kontekst, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce*. (M. Szelaąg, Red.) Warszawa: Biblioteka Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zabytków.
- [16] Walicki, M. (1991). Społeczno-wychowawcza i oświatowa rola muzeów humanistycznych. W I. Wojnar, *Muzeum czyli trwanie obecność*. Warszawa.
- [17] Wojnar, I. (1991). *Muzeum czyli trwanie obecności*. Warszawa 1991.
- [18] Wróbel, G. (2017, styczeń 7). www.szkolnictwo.pl. Pobrano z lokalizacji Pojęcie edukacji regionalnej, jej cele i zadania: <http://www.szkolnictwo.pl/index.php?id=PU5494>
- [19] Żygulski, Z. j. (1982). *Muzea na świecie. Wstęp do muzealnictwa*. Warszawa.